

Ziyadxan ƏLİYEV

əməkdar incəsənət xadimi,
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru

"Abşeron rəssamlıq məktəbi" ifadəsini XX yüzilliyin ortalarında Azərbaycan təsviri sənət məkanında yaranan bədii termin saymaq olar. "Abşeronçu" kəlməsini o dövrə Bakıda yaşayış-yaradan, fəaliyyətləri paytaxtətrafi çoxsaylı kənd və qəsəbələri gəzib-dolaşan, bu yerlərdə insanların həyatında və məişətində gördüklorini ideallaşdırmadan, olduğu kimi kətana köçürən, dünyaya özünəməxsus bədii vəsítələrin işığında baxan bir dəstə rəssama yönelik söyləyərdilər. Bakıda təşkil olunan çoxsaylı sərgilərdə onları az qala barmaqla göstərib, "Bu Abşeronçu"dur! - deyərdilər. Özü də təqdir kimi yox, kinayə və qınaq mənasında... Doğrudan da bu rəssamların Abşeronun gül becərənlərini, at və öküz nallayanlarını, abqora və bəhməz hazırlayanlarını, əncir qurudanlarını, çərpələng uçurdan və ullaq minən uşaqlarını və digər qırmızı bayraq uğrunda mübarizə sırasına daxil edilməyən insan fəaliyyətini kətan üzərində bədiiləşdirmələri başqa fırça ustalarının sərgilərdə göstərilən tablolarından bütün mənalarda çox fərqli idi. Taleyini rənglər dünyasına bağlamış bu yaradıcılar yaş etibarilə müxtəlif idilər. Həyata "antisovet" baxışı sərgiləməkdə suçlandırlan, əslində isə zamanına görə böyük fədakarlıq nümunəsi sərgiləyən bu yaradıcı qrupun lideri Mircavad Mircavədovun yaşı 1955-ci ildə 32, onun kiçik qardaşı Tofiq Cavadovun 30 idisə, Rafael Muradovun 23, Fərhad Xəlilovun isə cəmisi 21 yaşı vardi. Ancaq onlar məslək etibarı ilə bir, başqa sözə desək, əsl əqidə adımı idilər. O vaxta qədər Azərbaycan rəssamlığında buna bənzər hadisə yaşandırmışından, "Abşeronçu"ların hər bir adımı ətrafdakılar üçün gözlənilməz olduğu qədər də maraqlı görünürdü. Mədəni məkanda bu rəssamlara qarşı yaranmış sonuz diqqətin kökündə heç şübhəsiz, onların başqalarına bənzəməyən yaradıcılıq həyatı, o zamanki kommunist rejimi şəraitində hakim olan "sosialist realizmi" bədii prinsipinə arxa əvərəklərini, sistemin təlqin etdiyi ideya və mövzulardan uzaq məsələlərə diqqət yetirmələri, hər hansı ideologiyaya yarınmaqdən kənar olmaları idi. Rəsmi ideologiyadan uzaq bu cür müstəqillik və sərbəstlik lap yumşaq desək, həminin aydın duya biləcəyi özbaşınalıq saıyla da bilərdi. Əgər əllinci illərin sonlarında SSRİ-nin rəhbəri N.S.Xruşçovun Moskvanın başqalarından daha sərbəst düşüncəli rəssamlarına yönəli gerçikləşən sərt və təhqiqidəci tutumlu məşhur "Mənəj təmizlənməsi"ni xatırlasaq, onda Bakıda yaranışı ilə bütünlükdə sosializm dəyərlərinə meydan oxuyan bir məktəbi yaradınlara münasibətin istənilən qədər sərt və kəskin olması üçün zəmin yaratmışdı.

Bununla belə yerli ideoloqlar onlarla nə edəcəyini, necə davranışaqlarını bilmirdilər. Onların o dövrə qabarlıq görünən əks tədbiri "Abşeronçu" rəssamların kommunist ideallarına cavab verməyən əsərlərinin sərgi salonlarına buraxılmaması idi. Bununla da idealoji rəsmilər müxtəlif yaşılı "üsyançı rəssamlar"a mənəvi təzyiqlə yanaşı, həm də əsərlərinin alınmaması qarşılığında maddi təzyiq göstərmək, bununla da onları ram etmək istəyirdilər. Gündəlik çörək pulunu sənət ideallarına sadiqliyi ilə qazanmaq istəyən bu adamlar əslində "blokada"ya alınmış kimi idilər. Ancaq onlar şürlü şəkildə seçdikləri bu yoldan dönmək niyyətində deyildilər. Bu yolda "Abşeronçu"ların hamısına nümunə olacaq şəxs heç şübhəsiz, Mircavad Mircavədov (1923-1992) idi...

Hələ Bakıdakı məşhur "Əzimzadə məktəbi"ndə təhsil alarkən təsadüfən o vaxtlar dünyadan mütərəqqi rəssamlarının SSRİ muzeylərində nümayiş olunmayan əsərlərinin reproduksiyası ilə tanış olan Mircavad Mircavədov, bir müddət təhsildən uzaqlaşır və həmin əsərlərin təhlili ilə məşğul olur. Sonradan təhsilini tamamlayıb Sankt-Peterburqa gedir, israrlı xahişlərindən sonra Dövlət Ermitanının direktorundan muzeyin fondlarında saxlanan

ni nəfəsin gəlməsinə böyük təsir göstərir. Az sonra sənətdə ənənəvilişən dünyaya baxışdan çox fərqli olan Mircavad yolunu seçən digərləri də onunla birləşdə rəssamlıq məkanında həm də "Abşeron məktəbi"nin yaranmasını şərtləndirirlər...

Mircavad Mircavədovun dünyamızı, onun təzadlı hadisələrini, bəşəri duyuguları, Xeyirlə Şərin mübarizəsini bütün çilpaqlığı ilə əks etdirən əsərləri o vaxtkı sərgi komissiyaları üçün qəbul edilən olmasa da, bu gün qısa zaman distansiyasından onların rəngkarlığından müyyəyən ideoloji yeknəsəqlik-dən qurtarmaq, dünyani başqa cür görmək mümkünüyünün təsdiqi baxımından əvəzsiz olmaları şəksizdir. Rəssamin çəkdiklərində həm klassik milli, həm də müasir-avanqard meyilləri qoşlaşdırması o vaxt çoxları üçün gözlənilməzdi. Milli köklərə bu cür müasir baxış doğrudan da bütün mənalarda yeni görünürdü. Bu gün onları obrazlı dillə desək, görkəmli müsələqə Vaqif Mus-

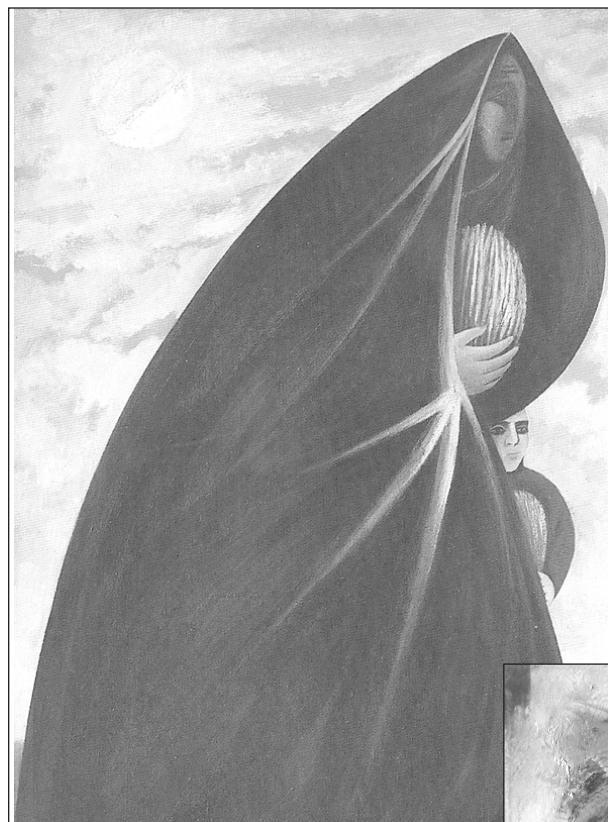
can təsviri sənət tarixində mübariz "əqidə adımı" kimi silinməz bir iz qoymuş oldu...

Həmin illərdə Mircavad Mircavədovu özlərinə sələf-nümunə sayan və "Abşeronçu"lara qoşulanlar sırasında rəssamın qardaşı Tofiq Cavadovun, eləcə də gənc Fərhad Xəlilov, Mirnadir Zeynalov, Nəsim Rəhmanov, Kamal Əhməd, Əlövət Əliyev, Rafael Muradov və b. adlarını çəkmək olar. Nə etdiklərini bilən bu rəssamlar əslində o vaxtlar çəkdiklərinə görə təqdir olunacaqlarına heç ümidi də bəsləmirdilər. Özü də məhz 50-60-ci illərdə Moskvada SSRİ-də yaşayış yaradıcı qüvvələr arasında açıq fikirli insanların fəaliyyətlərini məhdudlaşdırın açıq qərar və gizli göstərişlərin artıq həyata tətbiqindən də az-çox xəbərdar idilər. Amma dünyani başqa cür görə bilmək istəyi onların iç dünyasının tələbi olduğundan rəsmi və mühafizəkar Azərbaycan rəngkarlığı bu dəyişikliyi hələlik qəbul etməsə də, onu müşahidə etməyə məhkum idi. Yaradılan əsərlərin çoxu geniş sərgi salonlarına yol təpə bilməsələr də, rəssamların çoxu fərdi qaydada onları emalatxanalarında olsa da, tamaşaçılara göstərildilər...

Yeri gəlmışkən deyək ki, "Abşeron məktəbi" özündə bilavasitə yuxarıda adalarını çəkdiyimiz, yaradıcılıqlarını qisaca şərh etdiyimiz rəssamları birləşdirə də, Bakıda onun bədii ənənələrində faydalanan müxtəlif yaşılı rəssamlar da olmuşdur və bu münasibət bu günə kimi davam etməkdədir. Bu mənada qocaman qrafika ustası Ələkbər Rzaquliyev, rəngkar Müslüm Abbasovun, Tofiq Ağababayev, Gennadi Briyatukun, Qəyyur Yunesun, Nəsim Bəykişiyev, Ağəli İbrahimovun, Asim Rəsuloglu, Məmmədkərin Quliyev, Həmzə Abdullayev, Nağdəli Xəlilovun və b. adını çəkmək olar.

Sonda deyək ki, sovet dönməmində ən müxtəlif təzyiqlərə məruz qalan, maddi-mənəvi sıxıntılarla tuş gələn "Abşeron məktəbi" təmsilçilərinin çoxşaxəli yaradıcılığı ölkənin müstəqilliyi dövründə XX əsr Azərbaycan rəngkarlığının ən parlaq sahifəsi kimi bütün mənalarda təqdir olundu. Əlavə edək ki, əgər ötən yüzilliyin 60-70-ci illərində "Abşeronçu"ların sırasında adın çəkilməsi rəsmi dairələrdə xoşagolmaz hal sayılırdısa, bu gün vaxtilə ən müxtəlif qınağın müqabilində belə öz ideyalarından əl çəkməyən bu rəssamların hər biri öz keçmişinə görə qürur hissi keçirə bilərlər...

Abşeron rəssamlıq məktəbi

"qadağalı" əsərlərə fərdi şəkildə tanışlığa icazə alır. Ardınca bir-neçə il burada qalıb şəhərdəki muzeylərdəki bəşəri və türk mənəvi dəyərlərini öyrənir, onların qaynaqlarını və mahiyyətini dərk etməyə çalışır. Bakıya qayıtdıqdan sonra da səs-küylü paytaxtda özünə yer təpə bilməyib Buzovnada bir bağ evini kirələyib bədii eksperimentlərlə məşğul olur.

37 yaşında onun qədim Qobustana getməsi və oradakı qaya rəsmləri ilə tanışlığı, az sonra milli miniatürlərimizi dərki, mifologiya və xalq sənəti ənənələrini öyrənməsi onun dünyaya məhz "Mircavad baxış" ilə baxmağını müəyyənləşdirir. Başqa sözə desək, axtardıqlarını vətəndən uzaqda təpə bilməyən rəssam onu elə vətənin özündə tapır. Gerçəkliyin bədii ləşdirilməsinə yönəli bu tapıntı Azərbaycan rəngkarlığına sözün əsl mənasında ye-

olduğu vaxt işə qarışmasından sonra - yalnız 1987-ci ildə 64 yaşında təşkil olundu. Bundan sonra onun doğma Bakıda, eləcə də Moskvada və digər xarici ölkələrdə sərgiləri baş tutdu. ...Ağır xəstəlikdən sonra 1992-ci ildə dünyasını dəyişən rəssam, əldə etdiyi qonorarları da çürüməkdə olan beynini müalicəsinə sərf etdi və Azərbay-

